

MAJA HADERLAP

—

Andeo zaborava

Roman

S njemačkoga preveo
Dubravko Torjanac

disput

Hrvatsko filološko društvo
biblioteka *književna* smotra

Zagreb, 2019.

Baka mi daje znak rukom da je slijedim.

Idemo kroz črnu kuhnju u špajzu. Za svod se lijepi stari dim poput tamne, masne smole. Miriše na dimljeno meso i svježe ispečen kruh. Kiseo zadah lebdi iznad kanti s napojem u kojima se skupljaju ostaci hrane za svinje. Pod je od gline, a na mjestima gdje se često hodalo sjaji se kao da je ulašten.

Baka u špajzi iz jednog lonca grabi stvrdnutu svinjsku mast i razmazuje ju po glinenoj posudi za pečenje, zatim posegne žlicom u marmeladu od jabuka i skine bijelo-sivi sloj plijesni koji baci u napoj. *Malada*, piše na etiketama koje je na staklenke zalijepila smjesom od brašna, mlijeka i sline. Njezina je *malada* tamnosmeđa i gorko-slatkog okusa.

Stavlja mi punu šaku jaja u suknju koju držim podignutu. Na propuhu se sa zidova črne kuhnje odvajaju pahuljice čađe i spuštaju na hljebове kruha koji leže visoko gore na drvenoj polici. Ispod otvora peći, pokraj ulaznih vrata, leži na kup pometena hrpica pepela.

Baka radi u kuhinji. Jela koja pripravlja imaju okus po črnoj kuhnji, po mračnoj, loše osvijetljenoj groti kroz koju dnevno prolazimo nekoliko puta. Sve jestivo, čini mi se, preuzima vonj i boju kuhinje gdje se kuha na otvorenom ognjištu. Špek i heljdino brašno, mast i marmelada, čak i jaja mirišu na zemlju, dim i ukiseljeni zrak.

Dok kuha, baka jelima daje svojstva. Njezina jela imaju skrivenu snagu, mogu povezati ovostranost s onostranošću, liječiti vidljive i nevidljive rane, mogu donijeti bolest.

Pijem divku iz flaše koju za mene drži skrivenu u najnižoj ladici kredenca. Prevelika si za flašu, kaže, ali dok god hoćeš, ja ću ti je pripremati. Legnem na kuhinjsku klupu, da se maknem iz vidokruga, i pijuckam svježe pripravljenu kavu. Puno prevelika, ponovi baka. Kad netko dođe, flašu odmah metneš na pod.

Baka misli da je majka neuka za kuhinju. Pojma nema kako se kuha, a ono što su je časne sestre naučile u školi ne paše u našu kuću. A ne zna ni to da ima jela za žive i za mrtve, da se ljude posebno spravljanim jelima može izliječiti ili upropastiti, ona joj to stvarno neće vjerovati.

Ja, naprotiv, vjerujem baki na riječ i oduševljeno vrtim ručicu kad prži zob za kavu. Slušam je kad priča za kolike je ljude već kuhala, onda kod kuće, kad je još bilo slugu i sluškinja i jako puno djece. Kaže da je i krala hranu za sebe i za druge, tražila svaku gulinu od krumpira, sve što je izgledalo jestivo, onda, kad je prala kazane, to je još bila sreća, kaže, da je onamo došla, u kuhinju, u logoru, znam ja.

Nakon pranja suđa stavlja emajlirane zdjelice i lonce na prozorsku dasku da se ocijede. Vodu od pranja iz limene zdjele prolijeva van. Njezini dugi, pocrvenjeli prsti poslije pranja

su ljubičasti. Izgledaju poput kandži kakve ptice grabljivice. Tu i tamo lupka me njima po glavi. Širajzlom digne kao tanjur velik dio od lijevanog željeza s ploče šporeta i razgrće žar da se brže ohladi.

Čim se kud makne, ja je slijedim. Ona je moja pčela matiča, a ja sam njezin trut. U nosu mi je miris njezine odjeće, vonj po mlijeku i dimu, zapah gorkih začinskih trava koji se drži njezine pregače. Ona mi začinja kolo, a ja poigravam za njom. Prilagođavam svoje malene korake njezinim koji se vuku, pjevušim neku nježnu melodiju od pitanja, a ona svira bas.

Odlazimo u izbu provjeriti centrifugu za mlijeko koja je iza vrata i koju okrećemo nekoliko puta tjedno da se odvoji vrhnje od mlijeka. U komori iza otvaraju se prozori, provjetravaju kreveti u kojima spavamo, protresaju slamarice napunjene sušenom kukuruzovinom, okreću i pregledavaju trave koje leže na prozorskoj dasci ili su obješene na prečkama, penje se uz stube na tavan, koji djeluje nelagodno, pogleda se u tavansku komoru u koju su prije nekoliko godina duhovi utekli k onima koji su spavali pa ih potjerali iz sobe, kako pripovijeda baka.

Baka poskakujući izlazi van i veže žuti grm ljutića ispred sjenika za stablo šljive. Govori grmu bazge pokraj gnojišta da bi brže procvao. Zatim se vraća po mene. Idemo preko dvorišta do spremišta s hranom u donjem podrumu i u hambaru. Ona otvara vreće s brašnom, sanduke i drvene kablice, puni džepove na pregači svježim ili suhim voćem, sipa pšenicu i zrnje kukuruza za kokoši. Njezino je čelo nabrano poput daščica od šindre s krova nad hambarom. Žuri ispred mene, hoće do sušnice na potoku da pogleda rešetke od letvica na kojima se u jesen suše šljive i kruške.

Dva puta tjedno provjerava sa mnom kokošinje u šupama za alat na gumnu. Ne nađu li se do konca tjedna u kojem gnijezdu jaja, potraži živinu na koju sumnja da je lijena u nesenju. Dođe li joj blizu, hitro prepadne kokoš koja krije-šti pa joj straga zabije kažiprst i srednji prst. Proviri li pod njezinim prstima nešto bijelo, kaže da će jaje doći sutra ili prekosutra, još ima mekanu ljusku.

Nekad, na moje veselje, izvadi jaje iz kokoši, koje se razli-je u njezinim rukama. Moram se smijati. Jajčarka, zove me baka. To mi je ime dao djed, priča ona, kad je bolestan le-žao na klupi kod peći i morao paziti na mene. Bila sam ma-mina maza, tek nešto starija od godine, i u najnižoj ladici kredenca u sobi otkrila jaja pa ih jedno po jedno kotrljala po drvenom podu, i čim bi se iz ljuske izlio žutanjak, vikala *sonči gre*, sunčece izlazi! Djed me je promatrao i bio toliko oduševljen da me je pustio da ispraznim cijelu zdjelu, a njoj zabranio da me špota. Mislio je, dok je ona brisala kajganu s poda, da bi se prema meni i njemu moralo osjećati sažalje-nje. Ubrzo potom je umro, iako sam ga zabavljala.

Samo kod miješenja tijesta baka cijeni pomoć moje maj-ke. Onda je gleda kako miješa brašno. U naćvama mljacka i packa. Majci po čelu izbijaju kapljice znoja i padaju u kruh što nastaje. Ona se uspravlja i nadlakticom briše znoj s lica. Obrazi su joj crveni, rukavi bluze visoko zavrnuti, u izrezu oko vrata mogu joj vidjeti potkošulju. Pita koliki je omjer raženog i pšeničnog brašna i kiselog tijesta i vode, ona bi voljela znati koliko kila brašna. Baka veli, ako brašno pokri-je taj tu žlijeb na bočnoj strani naćvi, onda je dobro. Onda se majka opet saginje nad tijesto. Kad se ono počne odvajati od njezinih prstiju i kad naćve više ne škripe, obavila je po-sao. Baka ureže križ na tijestu i pokrije ga da se diže.

Dva sata nakon što je baka nahranila ždrijelo peći sivobijelim trbusima od brašna, peć vraća hljebove kruha. Vruć, pečen kruh izvlači se iz usta peći, obriše se krpom, prekriži i stavlja meni u pregaču. Ja kruh nosim u izbu da se ohladi i stavljam ga na stol ili na prostranu klupu kod peći. Miris svježeg pečenog kruha struji kućom. Baka ide po sobama, kao da se želi uvjeriti jesu li isparine kiselog tijesta stvarno stigle u svaki kut kuće.

Ovoliko je malo kruha bilo za jesti u logoru, ovoliko malo, pokazuje ona palcem i kažiprstom veličinu komada kruha koji su dijeljeni zatočenicima. Trebalo je biti dovoljno za jedan dan, koji put za dva. Kasnije nismo dobivali ni to, kaže, i o kruhu smo maštali. Pogledam je. Kaže, kao što će uvijek reći, *je bilo čudno*, bilo je neobično, kaže i misli bilo je strašno, ali *grozno* joj ne pada na pamet.

U džepovima njezine pregače nakupljaju se mrvice kruha i stare korice. Kad ide preko dvorišta i u staju, dijeli kruh životinjama. Kokošima u velikom luku dobacuje mrvice, kravama i svinjama trpa kore u gubice. Kruhom treba darivati i životinje, kaže baka, jer se kruh koji dijeliš opet vraća.

Na Svisvete stavlja na stol hljeb i šalicu mlijeka za mrtve. Da imaju za jelo kad dođu po noći i da nas puste na miru, kaže.

Zamišljam kako mrtvi jedu nevidljivim rukama, ali ujutro izgleda kao da ništa nije taknuto. Nož leži pokraj hljeba, mlijeko stoji na stolu, kao da ga ni dašak nije pomaknuo. Jesu bili tu, pitam. Da, kaže baka. Ona to mora znati, mislim ja, ona je bliska sa smrću. Vidjela ju je tada kada se pokazivala svakoga dana i svakoga sata.

Majka radi izvan kuće. Pri doručku je kroz kuhinjski prozor mogu vidjeti kako radi u štali. S vrbovom košarom na leđima hita na gumno i opet natrag u štalu, raširenih nogu saginje se nad vjedro za hranu, iz kojeg se puši, i miješajući dodaje rukom na svežnjeve rezano i vršeno sijeno u svinjski napoj. Prolazi li s kakvim oruđem u rukama pokraj kuće, obično priđe kuhinjskom prozoru da bi vidjela gdje sam. Kuca na prozorsko okno i zove, na slovenskom, gdje je moja *kokica*. Katkad samo trepne očima i odlazi šutke.

Ona nosi svjetlije pregače od bake i voli pjevati dok radi.

Ovisno o tome iz kojeg se smjera čuje njezino pjevanje, mogu zaključiti gdje se upravo nalazi. Ako je vedrog raspoloženja, mami me van nadimcima, kojima časti i životinje, da bi mi dala kakvog posla ili me stisnula uza se. Njezine su nježnosti divlje. Uhvati me kao što baka hvata kokoši i privuče k sebi, škaklja me i grize kad joj pokušam pobjeći. Ako je koji put utučena, ne pušta me k sebi. Njezina briga snažno me privlači k njoj. U takvim trenucima želim da mogu plaziti po njoj, kao što se mačka vere po stablu, i odozgo joj, s tjemena gledati u oči, polizati joj obraze, malo se maziti oko njezina nosa ili joj se kandžama zariti u leđa ako bi me pokušala otresti. Ali majka nema razumijevanja za moje želje. Čim joj dotaknem bokove, makne me kao zlovoljna ženka svoje mlade i pita kad mislim obaviti posao koji mi je dala. Kažem smjesta, nadajući se da je baka sve čula ne bi li preuzela sve moje obaveze, što ona, uostalom, rado čini da bi ljutila majku.

Pokatkad zateknem majku kako plače u roditeljskoj spavaćoj sobi. Tada sjedi na krevetu, s gumenim čizmama na nogama. Neugodno joj je kad je zateknem u takvom stanju. Što tražiš tu, pita. Tebe, kažem, tebe! Njezin očaj mora biti

velik, jer gumene čizme i umrljana pregača nekako ne pašu uz svijetli laneni, šarenim cvijećem izvezeni ukrasni prekrivač koji je prostrla preko bračnog kreveta.

Za blagih večeri sjedi na livadi iza kuće i gleda u nebo ili je naslonjena na drveni balkon na južnoj strani kuće za stare,* gdje ju se ne može vidjeti. Jednom u predsoblju kleči pred frižiderom, koji je netom stigao. Baka grdi iz kuhinje, za što je samo taj uređaj dobar, samo košta novaca. Majka pere frižider komadom bijele krpe, koju stalno umače, pa izmiče, u lavor s vrućom vodom. Takav frižider treba danas u svakom kućanstvu, kaže prkosno. A što, misli baka, ona još nikad nije imala frižider, nitko nema potrebe za takvim uređajem.

Jedne večeri majka stavlja nad moj krevet u sobi, koju dije lim s bakom, dvije uramljene slike anđela. Otkad sam došla brata, ne spavam više u roditeljskoj spavaćoj sobi u manjoj kući za stare, već sam se preselila k baki, što me jako veseli jer je baka štap moga djetinjstva za koji se čvrsto držim. Majka kaže, dok na zid zakucava dva mala čavla da objesi slike, da mi je donijela dva bića, čuvara, koja će bdjeti nada mnom. Zlatna glava s kovrčavom kosom i s krilima, koja rastu iz njegovih leđa, ima paziti na mene. Neoprezan mladi čovjek, zaključujem, s otkopčanim, neprikladnim sandalama, vodi dvoje djece preko visećeg mosta; ispod zjapi dubok brdski klanac. Majka moli sa mnom *sveti angel varuh moj, bodi vedno ti z menoj, stoj mi dan i noć od strani, vsega hudega me brani*, amen i kaže da anđeli čovjeku mogu gledati u dušu i pročitati njegove najtajnije misli.

* U originalu *Auszugshaus*, a misli se na, u Austriji i Bavarskoj uobičajenu, manju kuću ili dio seoskog imanja ostavljen za stare dane nakon što je imanje predano mlađima koji se mogu brinuti o njemu (op. prev.).

Sa sumnjom promatram dobro uhranjena bića bucmastih obraščića, jer vjerujem da moje misli nisu tu zato da ih se vrebaju i jer strahujem da su anđeli previše naivni i previše neiskusni da bi pazili na mene. Imaju ozaren, sanjarski pogled upravljen k nebu, nose, ako nisu polugoli, skupu odjeću, sviraju najčudnije instrumente i kod kuće su u oblacima, ne na zemlji. Bi li ta krilata bića stvarno znala i vidjela sve što bih ja pred ljudima htjela držati u tajnosti, razmišljam. Pritom mi nije ugodno, iako mi se sviđaju ti cure-dečki koji pjevaju i koji će ubuduće u jatima sjediti po crkvenim oltarima i na freskama, poput lastavica na električnim žicama u kasno ljeto prije nego što odlete u toplije krajeve.

Jednog jutra nakon ustajanja prestravljena shvatim da je moj otac mogao pasti s neba ili se strovaliti s mosta. Leži na podu u kuhinji lica oblivenog krvlju. Baka mu stavlja jastučić pod glavu i pokriva ga vunenom dekom. Majka je pokraj oca stavila lavor s hladnom vodom. Hoće mu s obraza obrišati krv, ali on odbijajući podiže ruku.

Pa ne možemo ga pustiti da ovako tu leži, kaže majka prodornim glasom.

Pusti ga ako hoće, određuje baka i gura majku u stranu.

Kad otac primijeti da sam se zbunjeno stisnula uz štednjak, osmjehne se. Tanak mlaz krvi curi mu iz usta niz obraz i gubi se u svijetlom okovratniku košulje koji je već natopljen krvlju.

Ostao je bez zuba, jadikuje majka i trči iz kuhinje. Stane ispred ulaznih vrata i čupka po cvijeću koje je počelo cvasti u sanducima za cvijeće. Što se dogodilo, hoću znati. Otac se survao s motorom, jeca majka, treba zvati doktora. On da otrči.

Popodne će oca voziti doktoru. Po njega će doći susjed koji ima auto.

Imao je puno anđela čuvara, kaže majka. Jesu li anđeli učinili da njegov motor pri padu mekano tresne, mislim, ili su probudili susjeda koji je našao oca kako leži na livadi i pomogao mu da ustane? Ta priča s anđelima treba mi još jednom proći kroz glavu, zaključujem, možda i nisu tako nekorisni kao što sam mislila.

Otac najradije nosi pumperice od rebrastog samta. U hodu mu se klata kopča na listu jer ju je u žurbi zaboravio zakopčati. Hoda na način kao da poseže za nečim, kao da stalno mora trljati ruke od nestrpljivosti ili od radosti. Ljeti bos uskače u drvene cokule, koje stoje ispred kućnih vrata. Zimi noge u vunenim soknama tako nestrpljivo gura u kožnatu kapnu drvenih cokula da se na petama, najčešće krpanim, natisnu vunene falde. Sve se počne micati kad se on žuri preko dvorišta. Pas Piko trči amo-tamo na lancu, mačke se približavaju vratima štale, svinje glasno buče u svojim kocima. Majka se žuri u staju s kantama iz kojih se proljeva napoj.

Otac je krave već pustio s lanca i tjera ih k pojilu. Nije imao vremena dignuti ljeskovu šibu koja leži pokraj vrata štale, on životinjama koje se spotiču dirigira rukom i viče. Pokatkad se to čuje kao pocikivanje.

Krave su za njegovo poimanje vremena prespore. Tek što se vrate na svoja mjesta, on već gubi strpljenje i psujući mlati rukama oko sebe kao da tjera dosadne muhe. Kad nosi sijeno u štalu i pred pragom uzvikne ime krave koja mu mora napraviti mjesta, prozvana krava stvarno stane u stranu da on može strpati krmu u jasje. Njegove su kretnje ritmički zamasi. Čišćenje svinjca mora teći kao podmazano, vile